

جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۴۰۱، دوره ۴، شماره ۴، صص ۱۱۰-۱۰۰

بررسی تاثیر نظم اجتماعی بر هویت اجتماعی در سکونتگاه‌های غیر رسمی شهر

اردبیل

یعقوب حقی^۱، لطیف فکری علی بابالو^۲، ثریا نصیری^{۳*}، اکبر انصاری گیلو^۴

۱- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تبریز، ایران

۲- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، ایران.

۳- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی گردشگری، دانشگاه زنجان، ایران

۴- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، ایران.

M.nasiri3020@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۲۰

چکیده

داشتن مسکن یا سرپناهی مناسب، که امروزه در چارچوب شهروندی تعریف می‌شود از جمله حقوق بنیادین شهروندان هر سرزمین به حساب می‌آید. چنین حقی در قوانین اساسی ملل عالم و از جمله ایران به رسمیت شناخته شده است و دولت‌ها موظف شده‌اند شرایط دستیابی خانواده‌ها به مسکن متعارف را فراهم آورند. هدف از تحقیق حاضر، بررسی تأثیر نظم اجتماعی بر هویت اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اردبیل می‌باشد. روش تحقیق با توجه به موضوع آن، توصیفی همبستگی است. جامعه آماری این تحقیق ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اردبیل می‌باشد که طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ تعداد آن‌ها برابر ۶۰۱۲۵ نفر می‌باشد و حجم نمونه برابر ۳۸۵ نفر به دست می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم افزار آماری spss استفاده شده است و برای تحلیل فرضیات از ضریب رگرسیون و آزمون T با دو گروه مستقل استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان داد که نظم اجتماعی بر هویت اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اردبیل تأثیر مثبت معنی داری دارد و تفاوت معنی داری بین میانگین هویت اجتماعی افراد مهاجر و غیر مهاجر وجود دارد و هویت اجتماعی مهاجرین کمتر از افراد غیر مهاجر است.

واژگان کلیدی: هویت اجتماعی، نظم اجتماعی، سکونتگاه‌های غیررسمی، اردبیل

مقدمه

داشتن مسکن یا سرپناهی مناسب، که امروزه در چارچوب شهروندی تعریف می‌شود از جمله حقوق بنیادین شهروندان هر سرزمین به حساب می‌آید. چنین حقی در قوانین اساسی ملل عالم و از جمله ایران به رسمیت شناخته شده است و دولت‌ها موظف شده‌اند شرایط دستیابی خانواده‌ها به مسکن متعارف را فراهم آورند. لیکن علی‌رغم پذیرش این حق، معضل سرپناه به منزله یکی از حادثترین و پیچیده‌ترین مسائل اجتماعی کشورهای جهان همچنان مطرح است. البته مشکل مسکن معضلی تازه نیست (محسنی، ۱۳۸۹: ۱۴). پرداختن به سکونت‌گاه‌های غیررسمی فی‌نفسه و جدا از تحولات ساختاری و فرآیندهای اقتصاد سیاسی و اجتماعی راه به‌جایی نمی‌برد. شکست صدها برنامه در سطح جهان و کوشش‌های نابخردانه در تخریب سکونت‌گاه‌های غیررسمی گواه این مدعاست. فهرست چنین برنامه‌هایی آن‌چنان بلند است که برای بیان همه آن‌ها مثنوی هفت هزار من کاغذ خواهد شد. کافی است اشاره شود که پس از ۴۰ سال درگیری با سکونت‌گاه‌های غیررسمی نخستین بار در امریکای لاتین و سپس در جنوب شرقی آسیا و هزینه کردن میلیاردها دلار سرمایه، امروزه پذیرش آن‌ها در دستور کار قرار گرفته و ادغام سکونت‌گاه‌های غیررسمی در شهرها و نهایتاً بهسازی آن‌ها سخن به میان آمده است (شیبانی و غلامی، ۱۳۹۰: ۲۹). گسترش بازار غیررسمی زمین و مسکن و اسکان پراکنده جمعیت در آبادی‌ها و شهرک‌های خودرو، گرچه معمولاً به بهبود نسبی شاخص‌های مسکن خانوارهای کم‌درآمد می‌انجامد، اما میزان محرومیت از حداقل زیرساخت‌ها و خدمات شهری را افزایش می‌دهد و هزینه مدیریت شهری را برای سامان‌دهی به سکونت‌گاه‌های غیررسمی و بهبود شرایط زیست آن‌ها را بالا می‌برد. هزینه‌های جانبی مدیریت شهری در خصوص عملکرد این سکونت‌گاه‌ها که به خاطر ساختار خود به بازتولید آسیب‌های اجتماعی پرداخته و باعث بروز ناامنی برای مجموعه شهر می‌شود بسیار بالاتر از هزینه‌های سامان‌دهی آن می‌باشد. لذا ارائه سیاست‌های کلی و عزم ملی جهت برخورد و رویکرد مناسب با این پدیده نیازمند بررسی و مطالعه همه‌جانبه می‌باشد (پیری و همکاران، ۱۳۹۱).

حاشیه‌نشینی در اصل همزاد شهرهای امروزی است. هر نقطه شهری که فاقد استانداردهای خدمات و زیرساخت‌های شهری از جمله مسکن، زیرساخت‌ها، معابر، خدمات آب، تلفن و فاضلاب باشد، به اصطلاح حاشیه خوانده می‌شود. طبیعی است که ساکنین این نواحی از حقوق شهروندی و از تمامی امکانات زندگی در یک شهر بزرگ محروم می‌مانند. مدل درآمدی بیشتر حاشیه‌نشینان کاذب یا تابه‌هنجار است. تکدی‌گری، دست‌فروشی، گرایش به اعمال خلاف قانون و غیره تنها راه‌هایی است که بیشتر آن‌ها برای گذران زندگی به آن متوسل می‌شوند. انطباق و سازگاری در حاشیه شهرها بسیار پایین است و مردمی که از فرهنگ‌های متفاوت و نگرش‌های متفاوت مجبور به زندگی در حاشیه شهرهای بزرگ شده‌اند اغلب نه با تفاهم بلکه با تخاصم در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند و طبیعی است که آن‌ها احساس امنیت را تجربه نمی‌کنند و نمی‌توانند از نظر شغلی، کاری و خانوادگی آرامشی احساس کنند و در ادامه اینکه طبیعی است که خانواده و فرزندان بیشترین آسیب‌ها را در حاشیه شهرها می‌بینند و حتی گاه نمی‌توانند هویت خود را حفظ کنند (اسماعیل‌پور، ۱۳۸۹).

۱۶). طبیعی است که مشکلات حاشیه‌نشین‌ها محدود به جمعیت خودشان نمی‌شود و تمام بدنه جامعه را درگیر می‌کند زیرا جامعه به صورت یک شبکه است و تمامی ابعاد آن به هم مربوط است. به‌ویژه در کلان‌شهرها این مشکلات دوچندان می‌شود زیرا در کلان‌شهرها انجام وظایف شهروندی توسط تمام شهروندان می‌تواند مشکلات را حل کند و به صورت زنجیره‌وار همه به هم مربوط شوند. حال با نادیده گرفتن جمعیت حاشیه‌نشین در حومه شهرها در واقع شهر چشم خود را روی دزدی، تکدی‌گری و کلاه‌برداری بسته است و این آسیب‌ها در تمامی جامعه تسری پیدا می‌کند (شریعت زاده، ۱۳۸۲: ۲۲). اغلب ساکنان این مناطق را شهرنشینان یا روستائیان مهاجر فقیری تشکیل می‌دهند که جهت تأمین هزینه‌های زندگی در داخل شهر مشغول به کار بوده و برای رسیدن به محل کار باید هرروز مسافت زیادی را طی کنند. بنابراین رفت‌وآمد و هزینه‌های آن از مسائلی است که برای این افراد از اهمیت خاصی برخوردار است. کمبود آب و فقدان سیستم آب‌رسانی مناسب نیز از مشکلات دیگری است که اهالی این مناطق با آنان روبه‌رو هستند به نحوی که در بعضی از این مناطق، آن‌ها مجبور به خرید آب از تانکرهای حامل آب می‌باشند (صدیق سروستانی، ۱۳۸۹).

جمعیت انبوهی که در شهرها، شهرک‌ها و آبادی‌های اطراف شهر اردبیل و مناطق فقیرنشین داخل اردبیل زندگی می‌کنند و با رشد بی‌رویه‌ای افزایش می‌یابد، در واقع اغلب همان کسانی هستند که در مقابله با محدودیت‌های پیش‌گفته، عدم توانایی مالی در تهیه مسکن در داخل محدوده شهر اردبیل یا مشکلات دیگر در محل سکونت قبلی، مسکن خود را به خارج از محدوده یا مناطق حاشیه‌ای داخل شهر منتقل کرده‌اند و در عمل باید جزء جمعیت شهر اردبیل به شمار آیند. چراکه هیچ‌یک از این محلات، آبادی‌ها، شهرک‌ها و حتی شهرهایی که جمعیت آن‌ها به سرعت رشد می‌کنند مانند محله‌های فقیرنشین داخل شهر جاذبه‌ای جز مجاورت با شهر اردبیل ندارند که البته وجود رفاه نسبی، تفریح و سرگرمی برای مردم به‌ویژه برای جوانان از عوامل مهم جذب‌کننده در شهرهایی چون اردبیل بوده است. با توجه به مطالب فوق هدف از تحقیق حاضر بررسی تأثیر نظم اجتماعی بر هویت اجتماعی در سکونت‌گاه‌های غیررسمی شهر اردبیل می‌باشد.

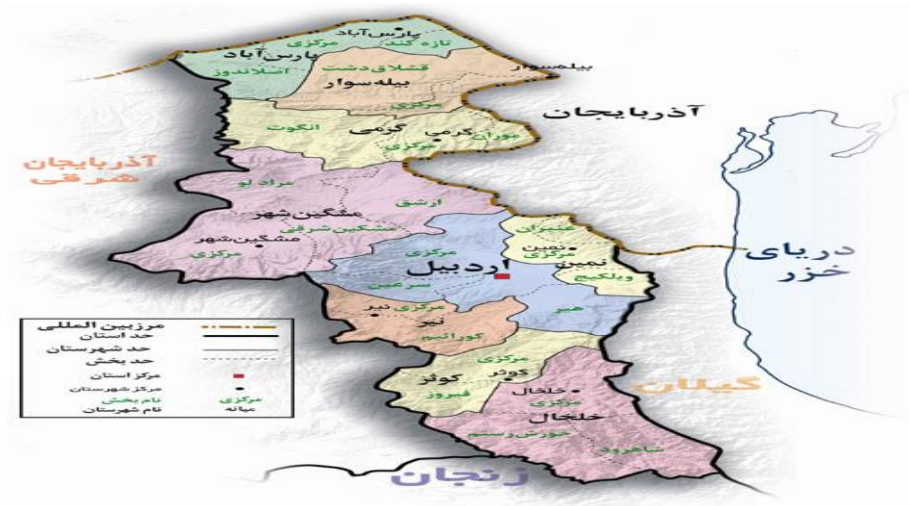
مبانی نظری

نظم اجتماعی از جمله موضوعاتی محسوب می‌شود که از همان اول پیدایش جامعه‌شناسی به یک دغدغه و مفهوم نظری اصلی در نزد جامعه‌شناسان کلاسیک مبدل شده است که اساس روایتی جامعه‌شناسی که قضا روایتی مقتدر مسلط بود در پاسخ به مسئله نظم انسجام اجتماعی شکل گرفت در وجه ممیزه رویکردهای نظری در مفهوم‌سازی بنیان‌ها و شیوه دستیابی به نظم اجتماعی تداوم آن است. و رویکردهای وفاق با مفهوم‌سازی نظم در جامعه وفاق ارزش و هنجاری سازگاری اصلی تکوین و قوام نظم اجتماعی به شمار می‌آید (قادرزاده و بخشان، ۱۳۹۸: ۸). هویت اجتماعی: تاجفل (۱۹۷۸) از پیشگامان نظریه هویت اجتماعی است که هویت اجتماعی را با عضویت گروهی پیوند می‌زند و عضویت گروهی را متشکل از سه عنصر بداند: عنصر شناختی (آگاهی از اینکه فرد به یک گروه تعلق دارد (Webber, 2008). عنصر ارزشی (فرض‌هایی درباره

پیامدهای ارزشی مثبت یا منفی عضویت گروهی) و عنصر احساسی (احساسات نسبت به گروه و نسبت به افراد دیگری که رابط خاصی با آن گروه دارند) بر این اساس هویت اجتماعی از دیدگاه تاجفل عبارت است از آن بخش از برداشت یک فرد از خود که از آگاهی او نسبت به عضویت در گروه‌های اجتماعی سرچشمه‌ام بگیرد همراه با اهمیت احساسی منتظم به آن عضویت (شیانی و احمد پور، ۱۳۹۶: ۲۶۴). مفهوم و اسکان غیررسمی دارای اصطلاحات مختلف دیگری مانند سکونتگاه‌های خودرو برنامه‌ریزی نشده، غیرقانونی و حاشیه‌نشینی توصیف شده است (سلمان‌زاده و همکاران ۱۳۹۸: ۴۴). سکونتگاه‌های غیررسمی یکی از تبعات شهرنشینی سریع است (Nazire, et al., 2016: 471). که عمدتاً مهاجران روستایی و تهیدستان شهری را خود جای داده و بدون مجوز و خارج از برنامه‌ریزی رسمی و قانون توسعه شهری در درون یا خارج از محدوده شهرها شکل می‌گیرند (Sarraf, and Mohammadi, 2018: 9). لذا هرچند تا زمان انجام این تحقیق، کار پژوهشی قابل ملاحظه‌ای، در زمینه با بررسی تأثیر نظم اجتماعی بر هویت اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی مورد مطالعه مشاهده نگردیده است. که در این مقاله، مرتبط با موضوع انجام گرفته که هارون نظریه و همکاران در مقاله خود با عنوان تأثیرات ارتقای سکونتگاه غیررسمی منطقه افشار در کابل افغانستان بیان می‌کنند برای بهبود شرایط زندگی حدود ۶۹ درصد از جمعیت شهر که در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند نهادهای بین‌المللی تصمیم به اجرای برنامه نهادی و سیاست‌های ارتقای کالبدی گرفته‌اند هزار جریبی و لهراسپی در تحقیقی با عنوان بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با میزان هویت جمعی در سال (۱۳۹۰) وجود این رابطه را در بین دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی مورد مطالعه قرار دادند. مطالعه ایشان از نوع کمی و با استفاده از پرسشنامه و هدفشان بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی افراد بر هویت جمعی‌شان بود. این تحقیق وجود رابطه بین سرمایه اجتماعی افراد و هویت قومی و ملی آن‌ها را تأیید کرد.

معرفی قلمرو پژوهش

استان اردبیل با وسعتی معادل ۱۷ هزار و ۸۶۷ کیلومتر مربع در شمال فلات ایران، بین ۳۷ تا ۴۵ و ۳۹ تا ۴۲ عرض شمالی از خط استوا و ۴۷ تا ۳۰ و ۴۸ تا ۵۵ طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ در شمال غرب ایران واقع شده است. میانگین ارتفاع این منطقه بیش از ۱۴۰۰ متر از سطح دریاست که پست‌ترین نقطه داخلی با ارتفاع ۱۰۰ متر در شهر پارس‌آباد و بيله‌سوار و بلندترین قله آن سبلان با ارتفاع ۴۸۱۱ متر است. استان اردبیل از شمال با جمهوری آذربایجان، از شرق با استان گیلان، از جنوب با استان زنجان و از غرب با استان آذربایجان شرقی محدود است (صیاد بید هند یو قراخلو، ۱۳۹۷: ۱۱۹). درجه حرارت، در ایستگاه اردبیل سردترین درجه حرارت ۳۳/۸- درجه سانتی‌گراد و گرم‌ترین درجه حرارت ۳۸/۲ درجه سانتی‌گراد در مدت آمارگیری بوده است. و بیشترین بارندگی مربوط به فصل بهار معادل ۱۰۲/۸ میلی‌متر و کمترین مقدار مربوط به فصل تابستان به میزان ۲۲/۰ میلی‌متر می‌باشد. میانگین بارندگی سالانه در ایستگاه اردبیل در طول دوره‌ی آماری برابر با ۳۰۳/۹ میلی‌متر می‌باشد.

شکل (۱): نقشه موقعیت اردبیل در تقسیمات سیاسی کشور

روش تحقیق

تحقیق حاضر از لحاظ هدف تحقیق از نوع کاربردی، از لحاظ نوع روش، توصیفی و همبستگی و از لحاظ روش گردآوری اطلاعات روش تحقیق مورد نظر پیمایشی می باشد. جامعه آماری، حجم نمونه و روش نمونه گیری تحقیق حاضر را کلیه ساکنین سکونت گاه های غیر رسمی شهر اردبیل تشکیل می دهند که تعداد آنها برابر ۶۰۱۲۵ نفر می باشد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است که طبق این فرمول تعداد نمونه آماری برابر ۳۸۵ به دست آمده است. روش مورد استفاده برای نمونه گیری از این گروه روش تصادفی از نوع سهمیه ای استفاده شده است.

$$n = \frac{Nt^2 p(1-p)}{Nd^2 + t^2 p(1-p)}$$

$$= \frac{60125(1/96)^2 \times 5(0/5)}{60125(0/05)^2 + 1/96^2 \times 5(0/5)} = 384$$

روش گردآوری اطلاعات در مرحله اول با استفاده از روش کتابخانه ای و با ابزار فیش برداری صورت می گیرد. در مرحله دوم جمع آوری اطلاعات از روش میدانی و ابزار پرسشنامه استفاده شد و با مراجعه به درب

منازل هر یک از پرسشنامه‌ها در بین شهروندان توزیع شد. به طوری که گردآوری داده‌های مورد نیاز، از پرسشنامه‌های محقق نظم اجتماعی و هویت اجتماعی استفاده شده است که در قالب طیف لیکرت طراحی شده است و با گزینه‌های کاملاً مخالف تا کاملاً موافق مشخص شده است. لذا جهت سنجش روایی پرسشنامه از اعتبار محتوایی استفاده شده است، به این نحو که پرسشنامه‌ها در اختیار اساتید قرار گرفته و نظرات آن‌ها در مورد اینکه آیا پرسشنامه‌ها ابزار خوبی برای سنجش متغیرها هستند خواسته شد که مورد تاییدشان بود. برای سنجش ضریب پایایی پرسشنامه‌ها نیز از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتایج حاصل از ضریب آلفای کرونباخ به شرح زیر به دست آمده است:

جدول (۱): جدول ضریب پایایی سؤالات مربوط به هر متغیر

متغیر	تعداد سؤالات	ضریب آلفای کرونباخ
هویت اجتماعی	۱۶	۰/۸۹
نظم اجتماعی	۲۱	۰/۷۴

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

پژوهش حاضر پس از تکمیل پرسشنامه، داده‌های گردآوری شده، بر اساس مقیاس‌های اندازه‌گیری متغیرها کدگذاری شده و با نرم‌افزار SPSS پردازش و تجزیه و تحلیل شد. روش‌های مورد نظر برای تجزیه و تحلیل شامل: توصیفی (معیارهای تمایل به مرکز و پراکندگی درصد، فراوانی، طبقه‌بندی داده‌ها و نمایش آن‌ها از طریق جداول فراوانی) استنباطی: ابتدا با استفاده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف نرمال بودن توزیع داده آزمون شد و با توجه به نرمال بودن برای تحلیل فرضیات از ضریب رگرسیون استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

طبق نتایج تحقیق ۶۰/۶۶ درصد پاسخگویان مرد هستند و ۳۹/۳۳ درصد نیز زن هستند. همچنین ۳۱ درصد پاسخگویان مجرد هستند و ۶۹ درصد نیز زن هستند. در مورد توزیع سنی نتایج نشان می‌دهد که ۶ درصد پاسخگویان با کمترین فراوانی زیر ۲۰ سال سن دارند و ۳۰/۳۳ درصد با بیشترین فراوانی ۳۰ تا ۳۹ ساله هستند. همچنین ۲۴/۳۳ درصد پاسخگویان ۵ تا ۱۰ سال سابقه سکونت در منطقه را دارند، ۳۳/۶۶ درصد ۱۱ تا ۱۵ سال و ۴۲ درصد نیز بیش از ۱۵ سال سابقه سکونت در منطقه دارند. نتایج نشان می‌دهد که ۶۱ درصد پاسخگویان مهاجر هستند و ۴۹ درصد نیز غیر مهاجر هستند. همچنین ۴۳/۱۶ درصد پاسخگویان مهاجر با بیشترین فراوانی بیش از ۱۵ سال پیش مهاجرت کرده‌اند و ۱۰/۳۸ درصد با کمترین فراوانی کمتر از ۵ سال پیش مهاجرت کرده‌اند. در نهایت ۵۰/۲۷ درصد پاسخگویان مهاجر با بیشترین فراوانی از روستاهای دیگر استان‌ها مهاجرت کرده‌اند و ۹/۸۳ درصد با کمترین فراوانی از شهرهای استان اردبیل مهاجرت کرده‌اند.

-تعیین تأثیر نظم اجتماعی بر هویت اجتماعی ساکنین سکونت‌گاه‌های غیررسمی شهر اردبیل

جدول (۲): خلاصه مدل رگرسیون

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده
۰/۶۷۲	۰/۴۵۱	۰/۳۸۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

طبق نتایج جدول (۲) ضریب همبستگی بین نظم اجتماعی و هویت اجتماعی برابر ۰/۶۷ و ضریب تعیین نیز برابر ۰/۴۵ است.

جدول (۳): نتایج تحلیل واریانس یک‌طرفه

مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی‌داری
۱۲۴۸/۹۰	۱	۱۲۴۸/۹۰	۹/۲۵	۰/۰۰۱
۱۷۲۷۳/۸۶	۳۸۳	۳۵۵۷۱/۴۰		
۱۸۵۲۲/۷۶	۳۸۴			

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

طبق نتایج جدول (۳) و با توجه به اینکه سطح معنی‌داری خطای آزمون f برای سطح اطمینان ۰/۹۹ کمتر از ۰/۰۱ است بنابراین می‌توان گفت که استفاده از مدل خطی رگرسیون مجاز است و به عبارتی می‌توان گفت که متغیر مستقل می‌تواند به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده متغیر وابسته در نظر گرفته شود.

جدول (۴): نتایج ضریب رگرسیون تک متغیره

P	T	ضرایب غیراستاندارد		متغیر پیش‌بین
		BETA	SE	
۰/۰۰۱	۴/۱۹	-	۲۷/۲۷	ثابت
۰/۰۰۱	۷/۶۲	۰/۶۷۲	۷/۰۵	نظم اجتماعی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

طبق نتایج جدول (۴) و با توجه به اینکه سطح معنی داری خطای آزمون رگرسیون برای سطح اطمینان ۰/۹۹ کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین می توان گفت که نظم اجتماعی بر هویت اجتماعی ساکنین سکونتگاه های غیررسمی تأثیر دارد.

-مقایسه هویت اجتماعی ساکنین مهاجر و غیر مهاجر سکونت گاه های غیررسمی شهر اردبیل

جدول (۵): نتایج آزمون t با دو گروه مستقل جهت معنی داری اختلاف میانگین هویت اجتماعی در بین ساکنین مهاجر و غیر مهاجر

گروه	میانگین هویت اجتماعی	انحراف معیار	اختلاف میانگین	t	درجه آزادی	سطح معنی داری
غیر مهاجر	۷۱/۶۰	۱۰/۹۵	۱۲/۶۲	۱۲/۸۰	۳۸۳	۰/۰۰۱
مهاجر	۵۸/۹۸	۹/۹۵				

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۰

طبق نتایج جدول (۵) و با توجه به اینکه سطح معنی داری خطای آزمون برای سطح اطمینان ۰/۹۹ کمتر از ۰/۰۱ است بنابراین می توان گفت که تفاوت معنی داری بین میانگین هویت اجتماعی افراد مهاجر و غیر مهاجر وجود دارد و هویت اجتماعی مهاجرین کمتر از افراد غیر مهاجر است.

نتیجه گیری

طبق نتایج تحقیق ۲۷/۳۳ درصد پاسخگویان کیفیت امکانات سکونتگاه های غیررسمی را دارای کیفیت خیلی پایین بیان کرده اند، ۲۹/۳۳ درصد دارای پایین، ۲۰/۳۳ درصد متوسط، ۱۳/۳۳ درصد بالا و ۹/۶۶ درصد نیز دارای کیفیت خیلی بالا بیان کرده اند. بیش از نیمی از محلات و کوچه های این سکونتگاه ها از خدمات آب، برق و گاز برخوردارند، با این حال بیش از ۹۰ درصد این محلات به فاضلاب شهری متصل نیستند. این محلات به دلیل عدم نظم در ساخت از معابر مناسب برخوردار نیست. پارک ها و فضای سبز از شرایط خوبی برخوردار نیستند و فاضلاب بیشتر این منازل به کوچه ها و یا به آبراه ها می ریزد. اما بزرگ ترین مشکل این سکونتگاه ها دوری به اماکن بهداشتی همانند درمانگاه ها و بیمارستان ها، دوری از اماکن فرهنگی و اماکن ورزشی است. با توجه به نتایج به دست آمده از تحقیق می توان گفت که در حال حاضر وضعیت سکونت در سکونت گاه های غیررسمی شهر اردبیل از کیفیت مناسبی برخوردار نمی باشد. طبق نتایج تحقیق، نظم اجتماعی بر هویت اجتماعی

ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی تأثیر دارد. ضریب همبستگی بین نظم اجتماعی و هویت اجتماعی برابر ۰/۶۷ و ضریب تعیین نیز برابر ۰/۴۵ است. همچنین نتایج تحقیق نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین میانگین هویت اجتماعی افراد مهاجر و غیر مهاجر وجود دارد و هویت اجتماعی مهاجرین کمتر از افراد غیر مهاجر است و محلات حاشیه‌نشین و سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اردبیل غالباً دارای هویت‌های گوناگون با توجه به مناطقی که از آنجا مهاجرت کرده‌اند می‌باشند. با توجه به نتایج تحقیق می‌توان گفت که عمده‌ترین ویژگی‌های سکونتگاه‌های غیررسمی به هم‌ریختگی فضاها، اجتماعی و عدم رعایت نظم شهری و شهرسازی و بدون استحکام بودن بناهای آن می‌باشد. نتایج تحقیق با یافته‌های تحقیق شیبانی (۱۳۹۰) همسو است. وی در تحقیق خود به این نتیجه رسیده است که اسکان غیررسمی پدیده‌ای ناهنجار است که نسبت به بافت متداول شهر قابل مشاهده است، نامیده و بیان داشته که این پدیده تجلی فقدان برآورده شدن نیاز مسکن و سرپناه اقشار کم درآمدی است که در فضای رسمی و برنامه‌ریزی شده شهر جایی ندارند در فرار از محدودیت‌های قانونی خارج از توان خود، به برپایی سکونتگاه‌های نابسامان در حاشیه شهر به امید آنکه به فرصت‌های شغلی مستمر شهری دسترسی پیدا نمایند. نتایج تحقیق با یافته‌های تحقیق پیری و همکاران (۱۳۹۱) همسو است. آن‌ها در تحقیق خود به این نتیجه رسیده‌اند که حاشیه‌نشینی یا به تعبیر امروزی اسکان غیررسمی، پیامد شهرنشینی سریع و انتقال به پارادایم اقتصادی اجتماعی صنعتی شده است که شهرنشینی، شکل فضایی غالب و موازی انتقال اجتماعی اقتصادی این پارادایم است. نتایج تحقیق با یافته‌های تحقیق محسنی (۱۳۸۹) همسو است. وی در تحقیق خود به این نتیجه رسیده است که از پیامدهای صنعتی شدن و شهرنشینی شتابان می‌توان به پدیده حاشیه‌نشینی و سکونتگاه‌های غیررسمی اشاره کرد. حاشیه‌نشینی شهری که شاید همزاد شهر و شهرنشینی باشد در شرایط امروزی ابعاد بزرگ‌تری یافته و یکی از مسائل مهم کشورها بخصوص کشورهای کمتر توسعه‌یافته محسوب می‌شود نتایج تحقیق با یافته‌های تحقیق ابراهیم‌زاده و همکاران (۱۳۸۳) همسو است. آن‌ها در تحقیق خود به این نتیجه رسیده‌اند که گسترش فیزیکی نابسامان و بی‌رویه شهرها یکی از مشکلات شهرنشینی جهان سوم در دوران معاصر می‌باشد.

پیشنهادات

- برنامه‌ریزی، تهیه و اجرای طرح‌ها و انجام اقدام‌های لازم به منظور تحقق ضوابط حفاظتی اعلام شده توسط سازمان میراث فرهنگی و گردشگری در مورد بناها، مجموعه‌ها، محوطه‌ها و چینی‌جاها تاریخی.

- انجام اقدام‌ها و ایجاد زمینه‌های لازم برای تسری، تقویت و ارتقای هویت تاریخی - فرهنگی شهر از طریق انجام و حمایت از اجرای پژوهش‌های موضوعی تاریخی - فرهنگی و تهیه و اجرای طرح‌های مرمت، ساماندهی و احیاء ابنیه و بافته‌ای تاریخی

- صدور هرگونه پروانه ساختمانی و انجام عملیات عمرانی در عرصه و حریم چینی جاها، بناها و محوطه‌های تاریخی بر اساس ضوابط حفاظتی اعلام شده
- جلوگیری شهرداری‌ها از هرگونه تخریب، تجاوز به حریم، مرمت، تعمیر و تغییر کاربری مغایر با ضوابط حفاظتی اعلام شده
- بررسی و ارائه طرح‌های لازم برای اصلاح بافت جمعیت و اقدام برای ارتقای سطح بهداشت عمومی و شرایط زیست محیطی
- بررسی و تعیین مشاغل مضر و انتقال آن‌ها از سکونتگاه‌های غیررسمی
- تمام دستگاه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای دولتی کشور، ایجاد تأسیسات زیربنایی مانند راه‌های دسترسی، تأمین آب، برق، گاز و تلفن و دفع فاضلاب را در اولویت اجرایی خود قرار خواهند داد
- دادن یارانه کارمزد تسهیلات مسکن به سازندگان (بخش‌های خصوصی، تعاونی و عمومی) واحدهای مسکونی ارزان قیمت و استیجاری در چارچوب ضوابط و استانداردهای مصوب
- ارتقای شاخص بهسازی مسکن و دادن کمک‌های اعتباری و فنی، برای بهسازی و نوسازی مسکن

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی، بریمانی، فرامرز، نصیری، یوسف. (۱۳۸۳). حاشیه‌نشینی؛ ناهنجاری‌های شهری و راهکارهای تعدیل آن ورد شناسی؛ کریم‌آباد زاهدان، مجله جغرافیا و توسعه، بهار و تابستان ۸۳.
- اسماعیل‌پور، نجما، (۱۳۸۹). بررسی وضعیت مسکن در سکونتگاه‌های غیررسمی و ارائه راهبردهای ساماندهی آن‌ها نمونه موردی: محله حسن‌آباد یزد، مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره ۴.
- پیری، عیسی، زالی، نادر، تقیلو، علی‌اکبر. (۱۳۹۱). امکان‌سنجی به‌کارگیری رهیافت‌های توانمندسازی در ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی ناحیه گل شهر مشهد، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال سوم، شماره ۱۲.
- شریعت‌زاده، مریم. (۱۳۸۲). ساختارهای موردنیاز جهت مهار و سازمان‌دهی حاشیه‌نشینی در ایران، مجموعه مقالات حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی، دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی تهران

شیبانی، عیسی و غلامی، محمد. (۱۳۹۰). اسکان غیررسمی، علل، پیامدها و راه‌حل‌ها، سومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، بهار ۹۰.

صدیق سروستانی، رحمت‌اله (۱۳۸۹). انسان و شهرنشینی. نامه علوم اجتماعی، شماره اول.

سلمان‌زاده، سینا، تزار، شیما، اسکنداری، ندا (۱۳۹۸)، ارزیابی شاخص‌های کمی در سکونتگاه‌های غیررسمی با استفاده از فن سوات مطالعه موردی محله اسلام‌آباد، جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۳۹۸، دوره ۱، شماره ۴.

محسنی، رضا. (۱۳۸۹). مسئله حاشیه‌نشینی با تأکید بر توانمندسازی آن (مطالعه موردی: حاشیه‌نشینان شهر گرگان)، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی، سال دوم، شماره ۴.

قادر زاده، امید، بخشیان، روح‌الله (۱۳۹۹)، زمینه‌ها و نظم اجتماعی؛ مطالعه کیفی کارکنان ناجا،

شیبانی، ملیحه، احمد پور، خسرو، (۱۳۹۶)، رابطه بین سرمایه اجتماعی و هویت اجتماعی شهروندان رشت، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، پاییز ۹۶، شماره ۶۶.

صیاد بید هندی، لیلیا، قراخلو، مهدی (۱۳۹۷)، تحلیل و سطح‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان اردبیل، گردشگری شهری، دوره ۵، شماره ۱، بهار ۱۳، صص ۱۱۳-۱۲۵.

Sarrafi, M., Mohammadi, A. (2018) Involuntary Resettlement: From a Landslide-Affected Slum to a New Neighbourhood: Case Study of Mina Resettlement Project, Ahvaz, Iran. Journal of Settlement and Spatial Planning, Vol. 9, no. 1. 11-24.

Nazire, H., Kita, M., Okeyere, S., Matsubara, S. (2016) Effects of informal settlement upgrading in Kabul City, Afghanistan: a case study of Afshar Area. Current Urban Studies, 4, 476-494.

Webber, M. P. (2008). Access to Social Capital and the Course of Depression Aprospective S tudy. London: Lis titute of Psuchiatry, Kiges College.